

**MILLIY MEROSNING RAQAMLASHTIRILISHI: TARIXIY XOTIRANI
KELAJAK AVLODGA YETKAZISHNING YANGI IMKONIYATLARI**

Nizomiy nomidagi O‘zMPU Tarix fakulteti

“Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Valiyeva Parizoda Dilshod qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy merosni raqamli muhitga ko‘chirish jarayoni va uning tarixiy xotirani saqlashdagi ahamiyati yoritiladi. Bugungi kunda tarixiy hujjatlar, qo‘lyozmalar, muzey eksponatlari, me‘moriy obidalar hamda xalqning nomoddiy madaniy merosiga oid ma‘lumotlarni zamonaviy texnologiyalar yordamida saqlash va keng ommaga yetkazish uchun yangi imkoniyatlar paydo bo‘lmoqda. O‘zbekistonda elektron kutubxonalar, raqamli arxivlar, muzeylarning elektron resurslari, tarixiy obidalar haqidagi raqamli ma‘lumotlar bazalari kabi yo‘nalishlarning rivojlanishi milliy merosdan foydalanish shaklini ham o‘zgartirmoqda. Maqolada raqamlashtirishning faqat merosni texnik jihatdan saqlab qolish vositasi emas, balki uni yosh avlodga tushunarli, qulay va zamonaviy shaklda yetkazish imkoniyati sifatidagi jihatlari e‘tibor qaratiladi. Raqamli tarixiy kontentning ishonchliligini, mazmuni va uni yoshlarning milliy o‘zligini anglash jarayonida to‘g‘ri qo‘llash masalalari ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: milliy meros, tarixiy xotira, raqamlashtirish, raqamli meros, milliy o‘zlik, tarixiy manbalar, elektron arxiv, raqamli muzey, madaniy meros, yoshlar ma’naviyati.

Abstract: This article examines the process of transferring national heritage into the digital environment and its significance for preserving historical memory. Today, modern technologies are creating new opportunities to preserve and share historical documents, manuscripts, museum collections, architectural monuments and information related to Uzbekistan’s intangible cultural heritage. The development of digital libraries, electronic archives, online museum resources and digital databases containing information about historical sites is gradually changing the way people access and engage with national heritage. The article focuses not only on digitisation as a means of preserving cultural heritage, but also on its potential to present historical and cultural knowledge to younger generations in accessible and contemporary forms. Particular attention is also given to the reliability and quality of digital historical content and to the importance of using such resources appropriately in strengthening youth’s understanding of their national identity.

Keywords: national heritage, historical memory, digitisation, digital heritage, national identity, historical sources, electronic archive, digital museum, cultural heritage, youth spirituality.

Аннотация: В статье рассматривается процесс переноса национального наследия в цифровую среду и его значение для сохранения исторической памяти. Современные технологии открывают новые возможности для сохранения и предоставления широкой общественности информации об исторических документах,

рукописях, музейных экспонатах, памятниках архитектуры и объектах нематериального культурного наследия. В Узбекистане развитие электронных библиотек, цифровых архивов, электронных музейных ресурсов и цифровых баз данных, посвященных историческим памятникам, трансформирует способы доступа к национальному наследию и его использования. В статье подчеркивается, что цифровизация — это не только технический способ сохранения, но и средство передачи наследия подрастающему поколению в доступном, удобном и современном формате. Также затрагиваются вопросы достоверности и содержания цифровых исторических данных и их эффективного использования для формирования чувства национальной идентичности у молодежи.

Ключевые слова: национальное наследие, историческая память, цифровизация, цифровое наследие, национальная идентичность, исторические источники, электронный архив, цифровой музей, культурное наследие, духовность молодежи.

Milliy meros xalqning tarixiy xotirasi va o‘zligini anglashida muhim o‘rin tutadi. Qo‘lyozmalar, tarixiy hujjatlar, me‘moriy obidalar, xalq og‘zaki ijodi, urf-odat va an‘analar ajdodlardan qolgan moddiy va ma‘naviy boylik sifatida avlodlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni saqlab keladi. O‘zbekiston hududida asrlar davomida shakllangan bunday merosning ko‘lami keng bo‘lib, uni asrash va kelajak avlodga yetkazish doimiy e‘tiborni talab qiladi³. Bugungi raqamli davr bu borada yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Tarixiy hujjat va qo‘lyozmalarni elektron shaklda saqlash, muzey eksponatlari haqida raqamli ma‘lumotlar yaratish, tarixiy obidalarni zamonaviy texnologiyalar orqali namoyon etish hamda madaniy merosga oid materiallarni onlayn platformalarga joylashtirish ulardan foydalanish doirasini kengaytirmoqda. Ilgari muayyan arxiv, muzey yoki kutubxonaga murojaat qilishni talab qilgan ayrim manbalarning raqamli shaklda taqdim etilishi tarixiy bilimga kirish imkoniyatini ham o‘zgartirmoqda. O‘zbekistonda elektron kutubxonalar, raqamli kataloglar, muzeylarning onlayn resurslari va tarixiy ob‘ektlar haqidagi elektron ma‘lumotlar bazalarining rivojlanishi ushbu jarayonning amaliy ko‘rinishlarini yuzaga chiqarmoqda. Ayniqsa, internet va raqamli platformalar yoshlarning kundalik hayotining bir qismiga aylangan sharoitda tarixiy va madaniy mazmundagi materiallarni aynan shu muhitda taqdim etish muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli arxivlar, interaktiv xaritalar va boshqa multimedia vositalari tarixiy materialni yoshlar uchun tushunarliroq va qiziqarliroq shaklda taqdim etish imkonini beradi. Shu bilan birga, merosni raqamlashtirish faqat uni elektron ko‘rinishga o‘tkazish bilan cheklanmaydi. Raqamli shaklda tarqatilayotgan tarixiy ma‘lumotning manbasi, aniqligi va tarixiy konteksti saqlanishi zarur. Chunki noto‘g‘ri yoki yuzaki taqdim etilgan ma‘lumot keng auditoriyaga tez tarqalishi mumkin. Raqamlashtirish jarayonida texnik imkoniyatlar bilan bir qatorda, tarixiy manbalarga mas‘uliyatli munosabat va mazmunning ishonchliligi ham muhim hisoblanadi. Milliy merosning raqamli muhitga kirib borishi tarixiy xotirani saqlashning yangi shaklini yuzaga keltirmoqda. Bu jarayon bir tomondan mavjud merosni asrashga xizmat qilsa, ikkinchi

³ Sagdullayev A.S. O‘zbekiston tarixi. 1-kitob. –Toshkent: VNESHINVESTPROM, 2019.

tomondan uni zamonaviy avlodning axborot olish ehtiyojlariga mos ravishda yetkazish imkonini bermoqda. Shu jihatdan milliy merosni raqamlashtirish O‘zbekistonda tarixiy va ma’naviy boyliklarni saqlash, ulardan ta’lim va ma’rifat jarayonida foydalanish hamda yoshlarning milliy o‘zligini anglashiga xizmat qiladigan dolzarb yo‘nalishlardan biridir.

Milliy meros tushunchasi faqat qadimiy binolar yoki tarixiy buyumlar bilan chegaralanmaydi. Uning tarkibiga xalqning ko‘p asrlar davomida shakllangan turmush tarzi, urf-odatlar, an’analar, og‘zaki ijodi, ilmiy va adabiy merosi, tarixiy hujjatlari ham kiradi⁴. Moddiy va nomoddiy ko‘rinishdagi ushbu boyliklar xalqning tarixiy tajribasini o‘zida mujassamlashtiradi. Shu sababdan milliy merosga munosabab aslida jamiyatning o‘z tarixiga bo‘lgan munosabatini ham aks ettiradi. Tarixiy xotira esa o‘tmish haqidagi ma’lumotlarni shunchaki eslab qolishdan iborat emas. U xalq boshidan kechirgan voqealar, ajdodlarning ilmiy, madaniy va ijtimoiy tarixi hamda avlodlar tomonidan qadrlanib kelayotgan an’analar haqidagi tasavvurlarni o‘zida birlashtiradi. Inson o‘z tarixini bilgan sari bugungi jamiyatning shakllanish sabablarini yaxshiroq anglaydi. Shu ma’noda tarixiy xotira milliy o‘zlikni anglashning muhim asoslaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston misolida bunga tarixiy shaharlar, qadimiy me’moriy yodgorliklar, qo‘lyozma manbalar va xalq ijodining turli namunalari orqali misol keltirish mumkin. Masalan, Samarqand va Buxorodagi tarixiy obidalar faqat me’moriy qiymatga ega inshootlar emas. Ular o‘z davrining ilm-fani, hunarmandchiligi, Shahar madaniyati va dunyoqarashi haqida ma’lumot beradigan tirik tarixiy manbalardir⁵. Xuddi shuningdek, qadimiy qo‘lyozmalar va adabiy asarlar orqali ajdodlarning ilmiy tafakkuri, axloqiy qarashlari va jamiyat haqidagi tushunchalarini anglash mumkin. Milliy merosning yana bir muhim jihati shundaki, u avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy aloqani saqlab turadi. Har bir avlod o‘zidan oldingi avlod yaratgan boylikni qabul qiladi, uni anglaydi va keyingi avlodga yetkazadi. Bu jarayon uzilib qolsa, tarixiy ma’lumotlarning ayrim qismlari unutilishi yoki asl mazmunidan uzoqlashishi mumkin. Shuning uchun merosni saqlash faqat mavjud ob’ektni fizik jihatdan asrab qolish emas, balki uning mazmunini tushuntirish va undan foydalanish imkoniyatini ham ta’minlashni talab qiladi. Bugungi yosh avlodning axborot olish usullari o‘zgarib borayotgan sharoitda bu masala yanada muhimlashmoqda. Yoshlar tarixiy ma’lumotlarni faqat darslik, muzey yoki an’anaviy manbalar orqali emas, balki internet, elektron kutubxonalar, ijtimoiy tarmoqlar va turli multimedia platformalari orqali ham qabul qilmoqda⁶. Natijada milliy merosni avvalgi shakllarda saqlash bilan birga, uni zamonaviy axborot muhitida mazmunli va ishonchli tarzda taqdim etish ehtiyoji paydo bo‘lmoqda. Shu nuqtada milliy meros va raqamli texnologiyalar o‘rtasidagi bog‘liqlik yuzaga chiqadi. Raqamli

⁴ Murtazoyeva R.H., Yunusova X.E., Eshov B.J., Odilov A.A. O‘zbekiston tarixi. 2-jild (XIX asr II yarmi – 1991-yil). – Toshkent: VNESHINVESTPROM, 2019 .

⁵ Aminov M., Axmedov B. va boshq. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 1-jild (A-Beshbaliq). – Toshkent; O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2000. B-124.

⁶ Tillaboyev S., Zamonov A. O‘zbekiston tarixi (XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asrning boshlari). – Toshkent: Sharq, 2019.

vositalar tarixiy manbani uning asl o‘rnidan ajratib yubormasdan, undan kengroq foydalanish imkonini yaratishi mumkin. Masalan, qo‘lyozmaning elektron nusxasi tadqiqotchilar, talabalar va boshqa qiziquvchilar uchun qulay bo‘lishi, tarixiy obidaning raqamli tasviri esa uni bevosita ko‘rish imkoniga ega bo‘lmagan insonlarga ham tanishtirilishi mumkin. Bunday imkoniyatlar milliy merosni faqat saqlab qolish emas, balki uni faol ravishda avlodlar xotirasida davom ettirish uchun ham xizmat qiladi. O‘zbekistonda milliy merosni raqamlashtirish asta-sekin alohida tashabbuslardan tizimli jarayonga aylanib bormoqda. Bu yo‘nalishda e‘tibor faqat tarixiy ob’ektlarning elektron ro‘yxatini yaratish bilan cheklanmay, muzey fondlari, tarixiy buyumlar, me‘moriy yodgorliklar va ulardan foydalanish imkoniyatlarini ham raqamli muhitga olib kirishni qamrab olmoqda. Madaniy meros agentligining ma‘lumotlariga ko‘ra, 2025-yil davomida 8 mingdan ortiq madaniy meros ob’ekti yagona elektron bazaga kiritilgan. Shu davrda 1 884 213 ta muzey ashyosi Milliy muzey fondining davlat katalogiga raqamli shaklda joylashtirilgan. Bundan tashqari, 120 dan ortiq muzeyda raqamli hisobot va statistika tizimi joriy etilgan, 120 dan ortiq tarixiy ob’ektning 3D modeli hamda qariyb 100 ta 360 darajali virtual tur yaratilgan. Shu jihatdan raqamlashtirish tarixiy merosni sqlash bilan birga, unga murojaat qilish shakllarini ham kengaytirmoqda. Muzeylar faoliyatida ham bu jarayon aniq ko‘rinmoqda. 2026-yil uchun 50 mingdan ortiq madaniy boylikni raqamlashtirish, 10 ta davlat muzeyini modernizatsiya qilish va “Virtual muzey” loyihasi doirasida 27 ta davlat muzeyini masofadan tomosha qilish imkoniyatini yaratish rejalashtirilgan. Bunday loyihalar muzeyni faqat eksponatlar saqlanadigan joy sifatida emas, balki raqamli ta‘lim va ma‘rifat makoni sifatida ham ko‘rish imkonini beradi. Tarixiy va madaniy manbalarning raqamli shaklga o‘tkazilishi kutubxonalar faoliyatida ham muhim o‘rin tutmoqda. O‘zbekiston Milliy kutubxonasining elektron resurslari orqali elektron kitoblar, ilmiy materiallar va boshqa raqamli manbalardan foydalanish imkoniyati mavjud. Elektron kitoblarning ochiq bazasida o‘zbek adabiyoti, tarixiy asarlar va boshqa ko‘plab nashrlarni onlayn o‘qish yoki elektron shaklda olish imkoniyatlari yaratilgan. Bu esa yozma merosdan foydalanishni kutubxonaning jismoniy hududi bilan cheklab qo‘ymaslik imkonini bermoqda. Raqamlashtirish davlat xizmatlari va madaniy meros ob’ektlarini hisobga olish jarayoniga ham kirib bormoqda. 2025-yilda qabul qilingan tegishli tartiblarga ko‘ra, milliy muzey fondidagi eksponatlar va to‘plamlarning davlat katalogida qayd etilgani haqidagi ma‘lumotlarni olish, arxeologik ashyolar bo‘yicha ma‘lumotlar berish hamda moddiy madaniy meros ob’ektlarini davlat kadastriga kiritish kabi xizmatlarni elektron shaklda ko‘rsatish imkoniyatlari belgilangan⁷. Aohida e‘tibor talab qiladigan yo‘nalishlardan biri -- qo‘lyozmalar va noyob arxiv materiallarini saqlashdir. Masalan, Alisher Navoiy nomidagi davlat kutubxonasida noyob qo‘lyozmalar va arxiv materiallarini ishonchli saqlash bilan bir qatorda ularni raqamlashtirish ishlari ham olib borilayotgani rasmiy ma‘lumotlarda qayd etilgan. Bunday materiallar raqamlashtirilganda ularning mazmunidan foydalanish imkoniyati kengayadi, asl nusxalarga esa ortiqcha murojaat qilish ehtiyoji kamayadi. Milliy merosni yosh avlodga yetkazishda

⁷ O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy meros ob’ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni. 2001-yil 30-avgust, 269-II-son. – Qonun hujjatlari.

raqamli texnologiyalarning ahamiyati, avvalo, tarixiy ob’ekt va manbalarni zamonaviy usulda ko’rsatish imkoniyatida namoyon bo’ladi. O‘zbekistonning Samarqand, Buxoro va Xiva kabi qadimiy shaharlari bunga yaqqol misol bo’la oladi. Samarqand tarixini faqat Registon yoki Go’ri Amir majmualari bilan cheklab bo’lmaydi. Shaharlarning qadimgi Afrosiyob hududi, Bibixonim masjidi, Shohi Zinda majmuasi va Mirzo Ulug‘bek rasadxonasi turli davrlarning ilmiy, madaniy va me’moriy taraqqiyotini aks ettiradi. YUNESKO Samarqandning tarixiy hududini qadimgi Afrosiyobdan Temuriylar davrigacha shakllangan tarixiy qatlamlari bilan tavsiflaydi. Masalan, Mirzo Ulug‘bek rasadxonasini o’rganishda uning faqat me’moriy qoldiqlarini ko’rsatish bilan cheklanmasdan, XV asr astronomiya ilmi bilan bog‘liq faoliyatini ham yoritish mumkin. Raqamli model yoki interaktiv arita rasadxonaning tuzilishi, joylashuvi va ilmiy vazifasini birgalikda tushuntirishga xizmat qiladi. Afrosiyob materiallarini raqamli xarita va elektron kataloglar bilan bog‘lash esa Samarqand tarixining Temuriylar davridan ancha oldingi bosqichlarini ham yaxlit ko’rsatish imkonini beradi. Buxoroning tarixiy markazi ham raqamli taqdimot uchun katta imkoniyatlarga ega. YUNESKO ma’lumotlarida Buxoro 2000 yildan ortiq tarixga ega bo’lgan, Markaziy Osiyoning o’rta asr shahar muhitini yaxshi saqlagan tarixiy markaz sifatida qayd etiladi. Ismoil Somoniy maqbarasi, madrasalar va boshqa me’moriy inshootlarni yagona elektron xarita bilan o’rganish orqali yoshlar alohida binolar emas, balki o’zaro bog‘liq tarixiy shahar muhitini tasavvur qilishi mumkin. Xivadagi Ichan qal’a ham shunday yondashuvga mos keladi. Uning mudofaa devorlari, madrasalari, masjidleri va ko’chalari bir butun tarixiy makonni tashkil etadi, Ichan qal’aning YUNESKO Jahon merosi ro’yxatiga 1990-yilda kiritilgani uning xalqaro miqyosdagi madaniy ahamiyatini ham ko’rsatadi⁸. Bunday misollarni ta’lim jarayoniga olib kirish faqat sanalar va nomlarni yodlash darajasida qoldirmaslikka yordam beradi. Masalan, tarix darsida Ulug‘bek rasadxonasining raqamli modeli, Afrosiyob xaritasi yoki ichan qal’aning virtual ko’rinishidan foydalanish tarixiy jarayonni ko’z oldida jonlantiradi. Raqamli vosita tarixiy manbaning o’rnini bosa olmaydi, biroq uning mazmunini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, 2026-yil 17-mart kuni Toshkent sharida Islom sivilizatsiyasi markazi rasman faoliyat boshladi. Markazda O‘zbekiston hududidagi qadimgi sivilizatsiyalar, islom davri ilm-fani, Temuriylar davri va buyuk allomalar merosiga oid manbalar bir makonda jamlangan. Shu jihatdan u tarixiy materiallarni saqlash bilan birga, ularni zamonaviy texnologiyalar orqali namoyish etish imkonini beradigan yangi ma’daniy-ma’rifiy maskan sifatida ahamiyatlidir. Markaz ekspozitsiyalarida multimedia va interaktiv qurilmalardan foydalanilmoqda, tashrif buyuruvchilarga ma’lumot berishda robot-gidlar ham joriy etilgan. Kutubxonadagi noyob nashrlar to’plamini raqamlashtirish ishlari olib borilmoqda. Kelgusida qo’lyozmalarning raqamli katalogini yaratish ham rejalashtirilgan. Bu imkoniyatlar tarixiy manbalarni faqat maxsus binoda saqlanadigan material sifatida emas, balki elektron shaklda izlash, o’rganish va kengroq auditoriyaga yetkazish mumkin bo’lgan merosga aylantiradi. Ayniqsa, qo’lyozmalarning raqamli katalogi yaratilishi tadqiqotchilar, talabalar va tarixga qiziquvchi

⁸ O‘zbekiston Respublikasining “Arxiv ishi to’g’risida”gi Qonuni. 2010-yil 15-iyun, O‘RQ-252-son. – Toshkent.

yoshlarning manbalardan foydalanish imkoniyatini kengaytirishi mumkin. Milliy merosni raqamlashtirish bugungi axborot makonida tarixiy xotirani saqlash va uni kelajak avlodga yetkazishning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Uning ahamiyati merosni shunchaki elektron shaklga o‘tkazish bilangina belgilanmaydi. Asosiy masala – tarixiy manba, madaniy boylik va ajdodlardan qolgan ma’naviy qadriyatlarni o‘z mazmunini yo‘qotmagan holda yangi avlod foydalanishi mumkin bo‘lgan shaklda saqlashdir. Raqamli texnologiyalar bu jarayonda vaqt va makon bilan bog‘liq cheklovlarni kamaytiradi. Elektron kataloglar, raqamli arxivlar, virtual ko‘rgazmalar, 3D modellar va multimedia vositalari orqali tarixiy materiallarga murojaat qilish imkoniyati kengayadi. Buning natijasida milliy meros faqat muzey, kutubxona yoki arxiv doirasida qolib ketmay, ta’lim, internet va kundalik axborot muhitining bir qismiga aylanishi mumkin. Bu raqamli muhitda ulg‘ayayotgan yosh avlod uchun tarixiy bilimni qabul qilishning qulay shakllarini yaratadi. Biroq raqamlashtirishning samarasi texnologiyaning o‘ziga emas, undan qanday foydalanilishiga ham bog‘liq. Tarixiy ma’lumotning manbasi, mazmuni va asl ko‘rinshi imkon qadar aniq saqlanishi, raqamli materiallar ishonchli manbalarga asoslanishi lozim. Aks holda texnik jihatdan mukammal yaratilgan kontent tarixiy voqelikni to‘liq yoki noto‘g‘ri aks ettirishi mumkin. Shu sababli raqamli merosni yaratishda texnologik yondashuv bilan bir qatorda tarixiy va ilmiy mas’uliyat ham muhim o‘rin tutadi. Milliy merosning raqamli shaklda saqlanishi kelajak uchun o‘ziga xos ma’naviy xotira bazasini yaratadi. Bugun raqamlashtirilgan hujjat, qo‘lyozma, tasvir, eksponat yoki boshqa tarixiy material ertangi avlod uchun nafaqat ma’lumot, balki o‘z tarixini anglashga xizmat qiladigan manba bo‘lib qoladi. Shu ma’noda raqamlashtirish o‘tmishni zamonaviy texnologiyalarga moslashtirish emas, balki o‘tmish bilan kelajak o‘rtasidagi aloqani yangi vositalar orqali mustahkamlashdir. Kelgusida milliy merosga oid raqamli resurslarning yagona va o‘zaro bog‘langan tizimini rivojlantirish, ularning ochiqligi va foydalanish qulayligini oshirish, yoshlar uchun interaktiv ta’limiy materiallarni ko‘paytirish muhim vazifalardan bo‘lib qoladi. Bunday yondashuv tarixiy xotiraning uzluksizligini ta’minlash bilan birga, yoshlarning milliy merosga nisbatan qiziqishi va mas’uliyatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sagdullayev A.S. O‘zbekiston tarixi. 1-kitob. –Toshkent: VNESHINVESTPROM, 2019.
2. Murtazoyeva R.H., Yunusova X.E., Eshov B.J., Odilov A.A. O‘zbekiston tarixi. 2-jild (XIX asr II yarmi – 1991-yil). – Toshkent: VNESHINVESTPROM, 2019 .
3. Aminov M., Axmedov B. va boshq. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 1-jild (A-Beshbaliq). – Toshkent; O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2000. B-124.
4. Tillaboyev S., Zamonov A. O‘zbekiston tarixi (XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asrning boshlari). – Toshkent: Sharq, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy meros ob’ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni. 2001-yil 30-avgust, 269-II-son. – Qonun hujjatlari.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Arxiv ishi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2010-yil 15-iyun, O‘RQ-252-son. – Toshkent.